

**ANDREA
CAMILLERI**
Dones

ANGELICA

Dues són les Angeliques de les quals m'he enamorat. La que va crear la poesia de misser Ludovico Ariosto em va iniciar en un sentiment d'amor emocionant i dolorós.

Vaig aprendre a llegir correctament quan tenia sis anys. I des d'aleshores ja no vaig parar. La meva primera lectura va ser una novel·la de Conrad, *La bogeria d'Almayer*, després d'haver sol·licitat i rebut del meu pare el permís per accedir als llibres de la seva biblioteca. El meu pare no era un intel·lectual, però tenia un extraordinari gust per la bona lectura. Vaig devorar sense cap ordre Conrad, Melville, Simenon, Chesterton, Maupassant i, entre els italians, Alfredo Panzini, Antonio Beltramelli, Massimo Bontempelli...

Els avis materns vivien en un pis al costat del nostre, però la biblioteca de l'avi Vincenzo no m'interessava, estava plena de manuals Hoepli sobre el conreu dels cereals i sobre la cria del bestiar, hi havia algun llibre educatiu per als nens, però no hi havia cap novel·la. L'avi també havia col·leccionat els fascicles d'una publicació sobre història, geografia i economia de les regions italianes. N'havia enquadernat molts, però una trentena, solts, havien quedat en el prestatge més baix de la prestatgeria.

Un dia, per pura casualitat, em vaig adonar que tapaven, tot amagant-lo, un gran volum. El vaig treure. Tenia unes dimensions considerables, el doble d'alt i de llarg que un llibre normal. Sobre la pesant enquadernació de color vermell marronós hi havia escrit en lletres d'or: «Ludovico Ariosto, *Orlando furioso*». Les pàgines, brillants, eren molt gruixudes. Al primer cop

d'ull em van cridar l'atenció les meravelloses il·lustracions de Gustave Doré.

Em vaig apropiari d'aquell llibre, ningú no se n'adonaria de la seva desaparició, i me'l vaig emportar a la meua habitació.

Des d'aleshores, i durant alguns anys, vaig conviure amb Angelica, de qui em vaig enamorar bojament pels trets que li havia donat Doré, els dibuixos del qual ja m'havien causat l'emoció indescriptible de veure per primera vegada com era el cos nu d'una dona. Tal vegada el llibre havia estat mig amagat a causa d'aquells dibuixos?

Doré mai havia dibuixat Angelica sense vels, però jo li vaig prestar el cos d'una jove nua, amb els canells lligats a una rama, que il·lustrava no recordo quin altre episodi. Recorria delicadament amb el dit índex els contorns del seu cos, l'acariciava amb els ulls mig tancats, el cor embogit, repetint dins de mi com una lletania el nom d'Angelica.

També recordo que en el meu cervell de nen de deu anys, educat per quatre anys de bones lectures gens puerils, dos episodis concrets del poema se'm van quedar impresos de manera indeleble. Un era la història de Fiammetta, que aconsegueix traïr els seus dos amants gitant-se al llit enmig d'ells. L'altre era el fet que Angelica, tot i ser festejada per heroics guerrers i per nobles rics, s'enamora d'un pastor pobre, Medoro, i se'n va a viure amb ell.

Entenia que Orlando, davant aquesta notícia, es tornés boig, però encara més, per instint, entenia l'elecció d'Angelica i em posava de la seva part.

A l'institut em van posar en una classe mixta. Tots els meus companys es van enamorar immediatament de Liliana. Jo no. Era guapa, sens dubte, però massa diferent d'Angelica. Abans d'entrar a classe, deixàvem els nostres abrics en les perxes disposades al llarg del corredor. Al final de les classes, els meus

companys s'afanyaven per aconseguir l'abric de Liliana i tenir-lo obert mentre ella se'l posava. Era una cursa que no estava exempta d'empentes, cops de puny i insults.

Gairebé sempre guanyaven els dos més forts, Giogìo i Cecè, fills de rics comerciants. Sempre ben vestits, sempre amb molts diners a les butxaques. A mi, el fill d'un insignificant empleat, ni tan sols em veien.

Però un dia Liliana va mirar Cecè, que tenia l'abric a punt perquè se'l posés, i li va dir molt fredament:

–Deixa'l al seu lloc.

Cecè, sorprès, va obeir. Aleshores Liliana, inesperadament, em va cridar. Jo, que després d'haver assistit a aquella escena me n'anava cap a la sortida, em vaig girar, sorprès. Poques vegades m'havia dirigit la paraula.

–Andrea, m'aguantes l'abric, si us plau?

A partir d'aquell dia, jo vaig ser sempre l'oficiant de la cerimònia. I, com a conseqüència, se'm van concedir diversos i molt envejats privilegis, el primer de tots acompanyar-la a casa des de l'escola. I d'altres que ningú no va saber mai: la seva mà cercant la meva, un ràpid petó a la meva galta, un «t'estimo» gairebé imperceptible...

I així vaig descobrir que en cada dona hi ha, més o menys amagat, una mica d'Angelica.

L'altra Angelica la vaig trobar a Roma en els darrers mesos de 1949 o a principis de 1950, no ho recordo bé.

Jo estudiava per a director a l'Acadèmia Nacional d'Art Dramàtic, aleshores dirigida per Silvio D'Amico, que l'havia fundada. Tenia una beca d'estudis que em permetia viure tranquil·lament durant vint-i-cinc dies al mes, els altres cinc o sis m'enfonsava en la pobresa. Per dinar, m'havia de conformar amb un caputxí i un croissant. La majoria de vegades anava a seure en un cafè de Piazza Venezia, que feia cantonada amb Via del Corso.

Un dia vaig observar, a la taula del costat, una velleta menuda, vestida amb elegància, que també havia demanat un caputxí i un croissant. Durant un moment va aixecar el cap i em va mirar. Se'm va encongir el cor.

Els seus ulls, grans i molt vius, eren idèntics als de la meua àvia Elvira. Jo adorava l'àvia, enyorava més l'àvia que els meus pares. Potser vaig mantenir massa temps la mirada fixa en ella, perquè l'anciana em va mirar de nou, aquesta vegada somrient-me. Aquell somriure i aquella mirada tenien un encant indescriptible, de cop li treien del damunt els anys que li pesaven sobre les espatlles, tornava a ser una jove. No vaig poder controlar-me. Les meves cames es van moure sense que jo els ho hagués manat. Vaig agafar la tassa i el croissant, em vaig aixecar i em vaig acostar a la seva taula.

–Em permet?

Em va fer un gest perquè segués. Després em va preguntar, una mica sorpresa:

–M'ha reconegut?

Per què l'hauria d'haver reconeguda?

–No, però vostè, perdoni'm, em recorda tant la meua àvia que...

Va somriure. Oh, quin somriure!

–Com es diu la seva àvia?

–Elvira.

–El meu nom és Angelica. Angelica Balabanoff.

Em vaig sobresaltar, de poc que no caic de la cadira. Sabia qui era Angelica Balabanoff, la gran revolucionària russa, l'amiga de Lenin, la que havia «creat» Mussolini....

La pregunta se'm va escapar dels llavis abans que pogués aturar-la.

–Com era Lenin?

Li devien haver fet aquella pregunta una i mil vegades. Va respondre immediatament i amb determinació:

–Un home d’una honestedat fèrria. Un àngel ferotge.

Però no tenia intenció de parlar de política amb mi perquè immediatament va canviar de tema i em va preguntar què feia. Quan va saber que em dedicava al teatre, els ulls se li van il·luminar. Em va tutejar.

–Què coneixes de Txékhov?

–Crec que tot.

–Quan era jove –va sospirar– hauria estat una Nina perfecta a *La gavina*.

I va començar a parlar de Txékhov amb un fervor i un coneixement que em van sorprendre. Me’n parlava però no per ensenyar-me res, sinó com a un igual, com si fos una companya de classe de l’Acadèmia. De vegades, sense adonar-se’n, m’acariciava el dors de la mà.

I així vaig descobrir que la segona passió de la Balabanoff, després de la política, era el teatre. Quan va arribar l’hora d’anar-me’n i em vaig acomiadar, em va dir:

–Fins demà. I no em diguis senyora, digues-me Angelica.

No sé per què, vaig anar l’endemà a la cita amb el cor palpitant, com a una cita amorosa. Jo no havia dit a ningú que l’havia coneguda, de tota manera els meus companys no haurien sabut de qui estava parlant.

Mai no em va dir on vivia, com passava els seus dies. El mes va acabar, ens havíem vist cinc vegades, a l’endemà cobraria la beca d’estudis. El parèntesi dels caputxins s’havia tancat de moment.

–Angelica, puc convidar-la a dinar demà?

Em va mirar amb sorpresa. Després va acceptar.

–D’acord.

Va demanar l’adreça del restaurant, em va dir que arribaria a la una, va afegir que tenia una cita i no podia quedar-se més amb mi. Em va allargar la mà. Em vaig inclinar i la hi vaig fregar

amb els llavis. Aleshores em va abraçar i em va besar a les galtes, posant-se de puntetes.

No només no es va presentar al restaurant, tampoc no va tornar al cafè. Va desaparèixer de la meua vida. Vaig patir durant molt de temps.

ANTÍGONA

En la tragèdia *Els set contra Tebes*, Èsquil havia representat la guerra fratricida contra Tebes iniciada per Polinices, de la qual finalment va resultar vencedor Creont, el rei de la ciutat. Sòfocles escriu una mena de continuació d'aquesta història amb una altra tragèdia: *Antígona*.

Creont ordena que el cos de Polinices, considerat un traïdor, romanguí insepult, a mercè dels voltors. Però una nit, sorprenden la jove Antígona, germana de Polinices, mentre intentava donar sepultura al seu germà. Es tracta d'una transgressió que comporta la pena de mort. La jove no es disculpa davant de Creont, defensa amb coratge les seves raons, inspirades en les lleis divines que, en aquest cas, entren en conflicte amb les lleis dels homes. I, disposada a afrontar el seu tràgic destí, no cedirà ni a les amenaces ni als afalacs.

Creont la condemnarà a mort, enterrada viva en una cova. Però Antígona se suïcida penjant-se. Els morts, però, demanen morts. Hèmon, fill de Creont i promès d'Antígona, també es mata per haver perdut el seu amor. El mateix farà Eurídice, esposa de Creont, per la tràgica mort del seu fill. El rei no podrà fer res més que assistir, impotent a la fi de la seva família.

Des d'aleshores, el personatge d'Antígona ha inspirat molts dramaturgs.

Només en citaré dos. No hi podia faltar el nostre Vittorio Alfieri, que en la tragèdia dedicada precisament a l'heroïna se'n surt amb l'exercici acrobàtic de concentrar cinc frases en només un hendecasil·lab. Creont ha convocat Antígona

per saber quina havia estat la seva elecció entre casar-se amb Hèmon o morir.

CREONT: Has triat?

ANTÍGONA: He triat.

CREONT: Hèmon?

ANTÍGONA: Mort.

CREONT: La tindràs!

En els anys immediatament posteriors a la Segona Guerra Mundial, el dramaturg francès Jean Anouilh va escriure una llarga obra d'un acte on Antígona apareixia com predestinada al rebuig («Jo he vingut a la terra a dir no i morir»), i el rei Creont com un pragmàtic que actua obligat per les circumstàncies.

Molts hi van llegir una defensa no gaire vetllada del govern de Vichy, el del mariscal Pétain, que havia col·laborat amb els invasors nazis.

Jo he conegut una Antígona.

No aquella de la literatura, per descomptat, sinó una jove de carn i ossos, la vida de la qual, però, tenia la mateixa dimensió tràgica, la mateixa aura de mort, la mateixa pregonia i ferma voluntat que l'heroïna clàssica.

L'encontre es va produir quan un conegut personatge televisiu em va convidar al seu programa per presentar una de les primeres novel·les de la sèrie del comissari Montalbano. Entre els convidats hi havia una jove petita, morena, d'ulls grans, d'uns vint anys, sense maquillatge, pàl·lida, que duia un suèter fosc i pantalons vaquers. Estava asseguda una mica arraulida, evidentment intimidada pel públic. El locutor la va presentar, però el seu nom m'era desconegut, i va afegir que la jove tenia una història personal i particular per explicar.

Més o menys a la meitat del programa, el presentador li va donar la paraula.

Va començar amb dificultats, vacil·lant, mostrant un lleuger accent sicilià, i quan es va tranquil·litzar i va començar a narrar amb més fluïdesa, em vaig adonar que el seu to de veu era pla, uniforme, no mostrava cap emoció, diria que gairebé no s'hi implicava. Simplement deia els fets, i prou. I no movia cap múscul, no feia cap gest. Les mans abandonades sobre la falda, amb el cap lleugerament inclinat sobre l'espatlla esquerra, els peus a un costat, la mirada fixa cap endavant.

No obstant això, estava contant fets que havien devastat la seva vida i la seva ànima.

Deia que un dia el seu pare i el seu germà, de divuit anys, havien trigat a tornar per sopar del seu camp als afores de la ciutat, on també tenien un estable. I ella, a petició de la seva mare, va anar al camp. I va trobar dins l'estable els cossos del seu pare i del seu germà, destrossats per l'escopeta.

Va tornar corrents al poble i es va dirigir a la caserna dels carabinieri. Les investigacions es van resoldre amb celeritat. Els carabinieri havien detingut dos mafiosos, que a més vivien al mateix carrer que les seves víctimes. El mòbil era que les víctimes no havien volgut plegar-se a les exigències dels prepotents perdonavides.

Però, per algun tecnicisme legal, els detinguts, sense deixar de ser formalment acusats del doble homicidi, havien estat posats en llibertat en espera de la celebració del judici. Però va passar un any i del judici ni rastre.

I cada dia la jove es trobava amb els dos assassins pel carrer i ells li dirigien un irònic somriure desafiant.

I aquí la jove va fer una lleugeríssima pausa.

Va aixecar el cap, es va redreçar i va dir amb la mateixa veu gairebé monòtona amb què havia parlat fins aleshores:

—Això no és just, això no és justícia. I tard o d'hora els mataré. Si abans no em maten ells.

En aquell moment jo, i tots els espectadors de la sala, amb la mateixa esgarripança a l'esquena, vam tenir la seguretat que ho faria. I que a ella no li importava morir.

I al mateix temps em vaig adonar que aquella jove era de la mateixa raça d'Antígona i que Antígona s'havia dirigit a Creont amb el mateix to de veu que la jove siciliana, sense èmfasi, sense gestos superflus, i sobretot amb aquella serena però sobrehumana determinació amb què només algunes dones són capaces de vegades.